

התייחסות לנושא הדיון

שחר בוקמן

עורך אקולוגיה וסביבה

דותן רותם

אקולוג שטחים פתוחים, חטיבת המדע, רשות הטבע והגנים

עזרי אלון

מתכנן מחוז הדרום, רשות הטבע והגנים

איתמר בן-דוד

מנהל תחום תכנון, החברה להגנת הטבע

אורן יפתחאל

המחלקה לגאוגרפיה ותכנון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

עאטף אבו עג'אג'

המכונים לחקר המדבר ע"ש יעקב בלאושטיין, היחידה ללימודים חברתיים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

אבינועם מאיר

המחלקה לגאוגרפיה ופיתוח סביבתי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הדס לוי

המחלקה לגאוגרפיה ופיתוח סביבתי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

ציטוט מומלץ

בוקמן ש. 2012. המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב. *אקולוגיה וסביבה* 3(1): 103-113.

נושא הדיון

המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב

26 בפברואר, 2012

גיליון אביב 2012 / כרך 3(1) / הנגב

שולחן הדיונים

הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבן של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו כושלים והתרכזו בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחולקיים אחרים – מצואות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים החיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקשה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המועצה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או "תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה.

לדפוס התיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת התיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזוויות השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

ההשפעות האקולוגיות של הפזורה הבדואית בנגב

דותן רותם

אקולוג שטחים פתוחים, חטיבת המדע, רשות הטבע והגנים

עזרי אלון

מתכנן מחוז הדרום, רשות הטבע והגנים

התיישבות מפוזרת, שטחי חקלאות קטנים וכביש גישה לכל שטח | צילום: פועה בר

הסדרת התיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבן של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו

כושלים והתרכזה בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחולקים אחרים – מציאות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים החיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחיפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראוור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המועצה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או ב"תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה.

דפוס התיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת התיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזוויות השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

פורסם במסגרת הדיון: [המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת התיישבות הבדואית בנגב](#)

"להבחין בין הפתוח לפיתוח" – הצעת החברה להגנת הטבע לקווי מדיניות להסדרת התיישבות הבדואים בנגב

אימיר בן-דוד

מנהל תחום תכנון, החברה להגנת הטבע

צמצום השטחים הפתוחים בעקבות התיישבות ללא תכנון | צילום: © Alan Alew

הסדרת התיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבד של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות

נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו כושלים והתרכזו בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחולקיים אחרים – מציאות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים החיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחיפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקשה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראוור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המועצה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או ב"תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה.

דפוס התיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת התיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזוויות השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

פורסם במסגרת הדיון: [המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת התיישבות הבדואית בנגב](#)

נגב בר-קיימא – עם היישובים הבדואיים

אורן יפתחאל

המחלקה לגאוגרפיה ותכנון, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

כ-60% מהאוכלוסייה הבדואית היא מתחת לגיל 20 | צילום: אתי אליהו, מתוך פרויקט הגמר בבית ספר גורן לתקשורת חזותית, המכללה האקדמית עמק יזרעאל

הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבד של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו כושלים והתרכזו בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחוליים אחרים – מציאות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים חיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחיפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקשה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראוור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המועצה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או ב"תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה.

דפוסים התיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת ההתיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזוויות השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

פורסם במסגרת הדיון: [המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת התיישבות הבדואית בנגב](#)

התכנית להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב: האם היא עלולה או עשויה לשנות את מצב הבדואים?

עאטף אבו עג'אג'

מכונים לחקר המדבר ע"ש יעקב בלאושוטיין, היחידה ללימודים חברתיים, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

מנדידה ליישובי קבע – שינויים קיצוניים בתרבות הבדואית | צילום: אתי אליהו

הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבן של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו כושלים והתרכזו בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחולקים אחרים – מציאות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים החיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחיפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקשה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראוור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המוצעה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או ב"תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה.

דפוסים ההתיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת ההתיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזוויות השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

בדואי הנגב ומדינת ישראל: על תרבות, סביבה ומדיניות

אבינועם מאיר

מחלקה לגאוגרפיה ופיתוח סביבתי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

הדס לוי

מחלקה לגאוגרפיה ופיתוח סביבתי, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב

רעייה – סמל תרבותי. ייתכן שהרעייה תורמת לשמירת המגוון הביולוגי | צילום: פועה בר

הסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב היא מהאתגרים המורכבים והדחופים ביותר העומדים בפני מדינת ישראל, בוודאי מבין אלו שבמרחב הנגב. המצב שבו אזרחים בדואים גרים בכפרים שהמדינה אינה מכירה בהם, ולא נהנים מהתשתיות הבסיסיות ביותר (כגון מים, חשמל, ביוב וכבישים) ומגישה למשאבי המדינה (כגון חינוך, בריאות ורווחה), הוא בלתי נסבל. בלבן של הסכסוך בין רשויות המדינה לבין האוכלוסייה הבדואית עומד נושא הבעלות על קרקעות – סכסוך רב-שנים זה, המתלווה לשורת מצוקות נוספות, הוביל למשבר אמון המאיים להפוך לקרע נפיץ.

לאחר כיבוש הנגב על-ידי צה"ל והקמת המדינה קובצו התושבים הבדואים בשטח שנודע כ'אזור הסייג'. תהליך המעבר של האוכלוסייה הבדואית בנגב ליישובי קבע החל לאחר ביטול הממשל הצבאי (דצמבר 1966), וביתר שאת משנות ה-70 ואילך. על אף התשומות הרבות שהשקיעו רשויות המדינה במאמץ לריכוז הבדואים במספר יישובים עירוניים ופרבריים, היישובים נותרו כושלים והתרכזו בהם אוכלוסייה חלשה, שסובלת מהיעדר תעסוקה ומחולקים אחרים – מציאות המרחיקה את תושבי הכפרים הלא-מוכרים מאימוץ דפוס התיישבות דומה. האוכלוסייה הבדואית בנגב, הכוללת 172,000 נפש (נכון לשנת 2007), מכפילה את עצמה כל 13 שנים. אוכלוסייה זו כוללת בתוכה כ-62,000 אנשים החיים בכפרים הלא-מוכרים (על פי דו"ח גולדברג. אחרים מעריכים את גודלה ב-90,000).

בשל הבנת משקלה ודחיפותה של הסוגיה, הוקמה ועדה בראשות השופט גולדברג שנתבקשה לקבוע עקרונות להסדרת ההתיישבות. עיקרי דו"ח הוועדה (שהוגש לממשלה בינואר 2009) קראו להכיר בזכות בעלות בשיעור מסוים על הקרקע, מתוך התחשבות בזיקתם ההיסטורית של הבדואים לקרקע; להכיר בכפרים הלא-מוכרים ככל שניתן, אך להעביר למיקום אחר כפרים שלא יהיה ניתן להכיר בהם; לקבוע הליך מיוחד למתן היתר מיוחד בדיעבד לחלק מהמבנים הבלתי חוקיים, שנמצאים בתחום תכנית תקפה או בכפרים לא-מוכרים שיוכרו בעתיד.

הממשלה קיבלה את עקרונות הדו"ח כבסיס להסדרת התיישבות הבדואים בנגב, והקימה צוות בראשות אהוד פראור, ראש האגף לתכנון מדיניות במשרד ראש הממשלה, לצורך גיבוש מדיניות ליישום הדו"ח. המלצות הצוות, שהוגשו לממשלה בספטמבר 2011, כללו: ריכוז מאמץ לקידום תכנון מתארי מפורט לכל אוכלוסיית הכפרים הלא-מוכרים, תוך תכנון הרחבות צמודות דופן ליישובים קיימים, קליטת תושבים בשטחי המועצה האזורית אבו בסמה וביישובים הוותיקים והקמת יישובים חדשים על פי הצרכים; הסדרת התיישבות בתחומי תכניות מאושרות לבנייה או ב"תחומי חיפוש", המוגדרים כנוף חקלאי משולב

בתכנית המתאר המחוזית, ופינויים של מקבצי מגורים קטנים ומפוזרים על פי מדדים של צפיפות, רציפות, גודל וכושר נשיאה. דפוסיה ההתיישבות הבדואית בנגב השפעה נרחבת על עתיד הנגב – על עתידם של האנשים הגרים בו, ובאופן בלתי נפרד גם על הסביבה הטבעית והמערכות האקולוגיות שבה. בדיון הציבורי הער סביב הנושא ובתהליך קבלת ההחלטות יש מקום חשוב גם להצגת המשמעויות הסביבתיות של התכנית המתגבשת להסדרת ההתיישבות, כמו גם להתחשבות בתפיסות של צדק סביבתי וקיימות. אנו מקווים כי הזווית השונות של הסוגיה שמתארים המשתתפים בשולחן הדיונים, יתרמו תרומה של ממש לשיח המקצועי והציבורי בנושא.

[פורסם במסגרת הדיון: המשמעויות הסביבתיות של התכנית הממשלתית להסדרת ההתיישבות הבדואית בנגב](#)